

FYLKESMANNEN I OPPLAND
Miljøvernavdelingen

Dovre kommune

Lesja kommune

Forsvarsbygg

Hjerkinns PRO

Nyhetsbrev nr 3 • april • 2003

Hjerkinns PRO er betegnelsen for prosjektet i Forsvarsbygg som har ansvar for å ta seg av nødvendig arbeid med tilbakeføring av Hjerkinns skytefelt til sivile formål i henhold til Stortingets vedtak av 23. mars 1999.

Hjerkinns skytefelt **Tilbake til naturen**

Pilotprosjekt
i naturrestaurering

Omtale av elleve fagutredninger

Fakta

Om Hjerkinns skytefelt

Hjerkinns skytefelt er på totalt 165 km² i Dovre og Lesja kommuner.

Statskog er grunneier

Feltet ble etablert i 1923 og er i hovedsak benyttet som skarpskytingsfelt for Hæren og Luftforsvaret.

De viktigste fysiske inngrepene i feltet:

- Omlag 9 mil veg, blant annet en ringveg rundt hele feltet.
- HFK-sletta (HFK = Hærens forsyningskommando). Dette er et planert, gruset område på 400 x 600 meter som benyttes til testing av spesialammunisjon for Artilleriet.
- Haukberget I og II: Framrykningstraséer og målområder for Kavaleriet.

Ferdseil i området:

Begrensninger på sivil ferdsel i feltet i dag, gjelder i første rekke under pågående skyting. Dessuten er et område rundt HFK-sletta inngjerdet på grunn av fare for *blindgjengere* (Blindgjenger = betegnelse for et udetonert sprenglegeme). Ut over dette er det ingen fysiske tiltak som hindrer allmenn ferdsel i feltet.

Forsvarsbygg

Forsvarsbygg er den nye organisasjonen som fra 01.01.2002 bl.a. viderefører arbeid som tidligere ble utført av Forsvarets bygningstjeneste (FBT).

Fagutredningene er tilgjengelige på internett:

www.forsvarsbygg.no

og i kommunehusene i Dovre og Lesja

Innhold

Leder.....	3	Revegetering	
Hjerkinns skytefelt kart.....	3	Vegene er hovedutfordringen.....	14
Viktige avgjørelser i 2003.....	4	Bygg og anlegg	
Militære etterlatenskaper		Lite problemavfall.....	15
Opprydding i 25 år.....	5	Kulturminner	
Blindgjengere kommer for en dag..	5	Fra steinalder til nåtid.....	16
Dyre- og planteliv		Beitebruk.....	16
Planteliv, fugl og rovdyr.....	6	Snøheim – et moderne kulturminne.....	17
Moskus.....	8	Friluftsliv	
Villreinen får leveområder tilbake..	9	Transitt til Snøhetta.....	18
Forurensning til vann og grunn		Reiseliv og samfunnsutvikling	
Lite forurensning til vann og fisk....	10	Vern og næring – hånd i hånd? ...	19
Kalkrik berggrunn.....	11	Samordningsgruppe.....	20
Landskap		Prosjektgruppe.....	20
Et enestående prosjekt.....	12	Kontakter.....	20
Nyttig pilotprosjekt.....	13	Informasjonsmøte 24.04.03.....	20
Løsmassegeologi			
Løsmasser og			
geologiske formasjoner.....	13		

Fagutredninger i Hjerkinns PRO

Tema	Utredet	Kontaktperson	Telefon
• Bygg og anlegg	Multiconsult AS, Skøyen	Peter A Jacobsen	22 51 52 04
• Løsmassegeologi	Universitetet i Oslo, Geografisk institutt	Johan L Sollid	22 85 59 36
• Forurensning til vann og grunn	NIVA, Ottestad	Sigurd Røgnerud	62 57 64 00
• Landskap	Feste AS, Lillehammer	Eva V Bergsodden	61 28 73 70
• Revegetering	ALLFORSK, Trondheim	Dagmar Hagen	73 55 12 71
• Dyre- og planteliv	NINA-NIKU, Trondheim	Per Jordhøy	73 80 14 54
• Kulturminner	NINA-NIKU, Oslo	Gro Jerpåsen	23 35 50 40
• Friluftsliv	Østlandsforskning, Lillehammer	Marit Vorkinn	61 26 57 18
• Reiseliv og samfunnsutvikling	Norsk Turistutvikling AS, Lillehammer	Kjell O Solbakken	61 26 46 86
• Historisk kartlegging av militær bruk og etterlatenskaper	Forsvaret	Major Arnfinn Roseth	62 40 29 73

Godt utgangspunkt for tilbakeføringsarbeidet

Store miljøgevinster

Hjerkins har vært militært skyte- og øvingsfelt i 80 år. Etter hvert som Forsvaret tar i bruk det nye Regionfelt Østlandet, skal Hjerkins skytefelt legges ned som ledd i en omfattende plan for utvidet vern av Dovrefjell (Stortingsvedtak 23.03.1999).

Hjerkins ligger i et av Europas mest intakte høyfjellsøkosystemer, med levedyktige bestander av jerv, villrein, moskus og kongeørn, og har potensial til å bli et naturmiljø med friluftskvaliteter av høy nasjonal og internasjonal verdi (Stortingsmelding nr 11 1998-99).

Planlegging og gjennomføring av istandsetting og etterbruk av Hjerkins skytefelt er en omfattende oppgave, som involverer mange og ulike interesser.

Et viktig forberedende arbeid er nå ferdigstilt, nemlig kartlegging og utredning av tilstand og tilbakeføringsmuligheter.

I alt elleve utredninger er gjennomført og rapportene viser at det miljømessig står ganske bra til i øvingsområdene og at det ligger godt til rette for god miljømessig tilbakeføring. Det som er av belastende etterlatenskaper fra Forsvarets virksomhet, er konsentrert til få og avgrensede områder. I mesteparten av området er det også liten eller ingen forurensning. Installasjoner lar seg fjerne og landskapet kan stort sett tilbakeføres til en tilstand som ligner den som var før Forsvaret begynte sin virksomhet der.

Dette er meget gledelig og viser at Forsvarets arbeid med forebyggende tiltak og løpende opprydding nå gir langsiktige gevinster.

Landets fremste kompetansemiljøer er engasjert i utredningsarbeidet og de framlagte rapportene danner et viktig kunnskapsgrunnlag for de beslutninger som vi nå må ta i planleggingen av det videre arbeid med istandsetting og etterbruk av Hjerkins skytefelt.

Rapportene er i det alt vesentlige sammenfallende i sine anbefalinger om hva som bør og kan gjøres for å tilbakeføre Hjerkins til naturlig tilstand. På noen områder vil det naturlig oppstå interessekonflikter. Her ligger det utfordringer som må finne sin løsning i det pågående planarbeidet. Ledertråden for arbeidet må være Stortingets ambisjon om å innlemme Hjerkins i den utvidede Dovrefjell – Sunndalsfjella nasjonalpark.

Hjerkins skytefelt

Nedleggelsen av Hjerkins skytefelt planlegges å starte i 2005. Dette er imidlertid avhengig av at fremdriften med utbygging av regionfelt Østlandet i Hedmark går etter planen. All militær skyting på Hjerkins skal være avsluttet innen i løpet av 2008. Arbeidene med rydding av ammunisjonsrester og restaurering av naturinngrep er ventet å vare i 25 år.

Tod Faye-Schjøll

Tod Faye-Schjøll
Forsvarsbygg, leder samordningsgruppen

Viktige avgjørelser i 2003

Verneplan og kommunedelplan legges ut til høring og offentlig ettersyn 1. juli 2003. Fagutredningene danner felles kunnskapsgrunnlag for de beslutninger som skal tas.

Fire parallelle planprosesser skal styre nedleggelsen og opprydningen i Hjerkinns skytefelt.

Forsvarsbygg har det koordinerende ansvaret for planarbeidene i Forsvaret. Dette er delt i to parallelle prosesser:

- Rydding av blindgjengere og ammunisjonsrester. Planarbeidene for dette skjer i Forsvarets logistikkorganisasjon/Land.
- Fjerning av bygg og anlegg samt håndtering av forurensning i grunn og vann. Planarbeidene for dette skjer i Forsvarsbygg.

Forsvarets planer skal ferdigstilles i løpet av januar 2004. Forsvarsbyggs tilbakeføringsplan med tilhørende kostnadsoverslag vil da bli framlagt for Stortinget våren 2004.

Avgjørende føringer for Forsvarsbyggs tilbakeføringsplan må legges av sivile myndigheter. Det skal stilles konkrete krav til Forsvarets opprydningsarbeid. To planprosesser som skal dekke dette behovet:

- Verneplan etter Naturvernloven i regi av Fylkesmannen i Oppland, miljøvernavdelingen.
- Kommunedelplan etter Plan- og bygningsloven i regi av Dovre og Lesja kommuner.

Verneplan og kommunedelplan legges ut til høring og offentlig ettersyn 1. juli 2003.

Alle prosessene bygger på det felles kunnskapsgrunnlaget i fagutredningene som nå er avsluttet. De ulike faglige tilråkningene veies nå mot hverandre og opp mot de overordnede føringer som er gitt av Stortinget. Utfordringen er å finne en framtidig løsning i området som kombinerer opprydning, etterbruk og framtidig vern på en måte som gir størst mulig naturverngevinst, sett i forhold til en realistisk budsjettamme.

Nedleggelsen av Hjerkinns skytefelt planlegges å starte i 2005. Dette er imidlertid avhengig av at fremdriften med utbygging av regionfelt Østlandet i Hedmark går etter planen. All militær skyting på Hjerkinns skal være avsluttet innen i løpet av 2008. Arbeidene med rydding av ammunisjonsrester og restaurering av naturinngrep er ventet å vare i 25 år.

Prosjektlederne for planprosessene i Hjerkinns PRO har en stor jobb å gjøre i 2003. Fra høyre: Finn Bjørmyr (Fylkesmannen i Oppland, miljøvernavdelingen), Odd-Erik Martinsen (Forsvarsbygg) og Ruth Karin Selsjord (Dovre og Lesja kommuner). Foto: Vidar Heitkøtter GD

Militære etterlatenskaper Opprydding i 25 år

Utredningen om Forsvarets bruk av Hjerkinns skytefelt viser at det kan ta 25 år å rydde skytefeltet for blindgjengere og skrap fra ammunisjonsrester.

AV HELGE HAGEN

Samtidig med de sivile utredningene om tilbakeføring av Hjerkinns skytefelt, er det gjennomført en militær utredning. Denne utredningen vil bli grunnlag for oppryddingen i Forsvarets etterlatenskaper av farlig karakter (eksplosiver m.m.), slik at kommende sivil ferdsel i skytefeltet kan foregå med minst mulig risiko. På grunnlag av utredningen vil det i løpet av våren/sommeren 2003 bli laget planer for framtidig rydding av feltet.

Hva – hvor – hvor mye?

Basert på en gjennomgang av skytefeltets historie i 80 år, gir den militære utredningen kunnskap om skytefeltets «hva, hvor og hvor mye». Altså hva slags ammunisjon og øvrige eksplosiver som er brukt, hvor i feltet aktivitetene har foregått, og hvilke mengder det er snakk om. En militær arbeidsgruppe ledet av major Arnfinn Roseth har arbeidet med dette i to år. Pensjonert sjef Jon Bonsak ved skytefeltadministrasjonen på Hjerkinns og pensjonert ammunisjonsoffiser Odd K. Myran ved DKØ (Distriktskommando Østlandet) har gjort et omfattende arbeid med gransking av arkivene.

Blindgjengere kommer for en dag

Alt kommer for en dag, sier et ordtak.

Det gjelder også blindgjengere (udetonerte sprenglegemer).

En rekke områder innenfor de lavereliggende delene av Hjerkinns skytefelt har jord det lett går dyp tele i. Blindgjengere som i dag ligger for eksempel 20 centimeter nede i bakken, vil litt etter litt bli presset opp til overflaten av tele. For å gjennomføre denne vertikale reisen i jorda, er det snakk om en tidsperiode på 10 – 40 år.

Manngard

«Ryddingen skal bidra til å redusere faren ved eksplosive etterlatenskaper til et akseptabelt nivå, med sikte på å tillate åpen sivil ferdsel og sivil arealbruk av området som dekkes av Hjerkinns skytefelt.»

Slik omtales hensikten med, og målet for det kommende ryddearbeidet. Det vil bli et tidkrevende og ressurskrevende prosjekt. Ryddearbeidene må utføres uten at ny skade påføres naturen. Dermed blir manuell rydding med manngard den eneste aktuelle metoden. En manngard gjennomfører terrenget til fots. I tillegg til «fotgjengerne» trengs sanitetskjøretøy og transport til bortkjøring av oppsamlet materiale. For å gjennomføre ryddingen på en effektiv og sikker måte, er det derfor nødvendig å ha tilgjengelighet med kjøretøyer inn i feltet. Det vil si at vegene må beholdes i og til de områdene der det foregår rydding. Tilbakeføring av vegene må derfor foregå trinnsvis og må være tilpasset behovet under rydding i skytefeltet.

Manngard med tilbehør

Selve mann garden består gjerne av 25 personer. Dertil kommer tre ledere av mann garden, tre eksplosivryddere, to sanitetsfolk og to sjåførere. Hele gruppen vil dermed bestå av 35 personer. Erfaringer tilsier at en slik gruppe klarer å gjennomføre 3,5 kvadratkilometer variert terreng per uke. Hjerkinns skytefelt er på 165 kvadratkilometer. For å gjennomføre hele feltet en enkelt gang trengs fire ryddegrupper i 12 uker, men arbeidet er langt fra ferdig med dette.

Blindgjengere i skytefeltet der det er mindre tele, vil trenge 50 – 100 år eller mer for å komme opp til jordoverflaten.

Kilde: Rapporten Løsavleiringer og permafrost i Hjerkinns skytefelt

TAR TID: Det kan ta 25 år å rydde Hjerkinns skytefelt for blindgjengere og andre eksplosiver, slik at det blir trygd å ferdes i feltet. Mye av arbeidet krever spesialkompetanse.

Foto: Odd-Erik Martinsen

Feltet må gjennomføres tre ganger (på langs, på tvers og diagonalt). Teleaktivitet gjør dessuten at alt dette gjentas i gjennomsnitt fire ganger, ut fra terrengets varierende vanskelighetsgrad. Etter dette kommer oppfølging med noe mindre innsats over flere år. Samlet tidsforbruk for å rydde feltet til et akseptabelt nivå, er beregnet til hele 25 år. Med økt innsats av ressurser, kan tidsforbruket reduseres, men dette synes lite realistisk – blant annet på grunn av behovet for spesialkompetanse.

Fagkunnskap

Allerede i dag er det mangel på personell med kompetanse til eksplosivrydding. I framtiden blir denne ressursen mer kritisk. Slik kompetanse finnes ikke på det sivile arbeidsmarkedet. Forsvaret må derfor løse utfordringen med å skolere nødvendig spesialpersonell.

Hvert år under den mest intensive fasen av oppryddingen (de første 12 årene), trengs 100 personer til mann gard, 10 sanitetsfolk og 10 sjåførere. Det kan bli aktuelt med midlertidig ansettelse av folk med gjennomgått førstegangstjeneste eller annen militær bakgrunn til dette.

Artikkelen er skrevet på grunnlag av rapporten Hjerkinns – Forsvarets bruk gjennom 80 år. Utkast mars 2003, redigert av Jan Martin Ståvi

Et økosystem er et samfunn av levende organismer i vekselvirkning med hverandre og med livløse faktorer innenfor et bestemt område.
Bokmålsordboka, Universitetsforlaget, 1986

Dyre- og planteliv

Planteliv, fugl og rovdyr

Dovrefjell er et intakt økosystem i høyfjellet med mange dyre- og plantearter av svært stor verdi. Tilbakeføring av Hjerkinns skytefelt kan gi betydelig miljøgevinst i dette sårbare høyfjellsområdet.

AV HELGE HAGEN

Et økosystem i høyfjellet inneholder mange elementer. Temautredningen Økosystem (NINA, redaktør Ole Reitan) har valgt ut viktige elementer i dette økosystemet. Hovedelementene er flora, villrein og moskus, fugleliv og rovdyr.

Planteliv og vegetasjon

Forekomsten av kalkrike bergarter gir skytefeltet et rikt planteliv. Over store deler av feltet er vegetasjonen lite berørt av slitasje og andre menneskelige inngrep. I de mest belastede områdene av skytefeltet er det til dels betydelige skader på vegetasjonen, men de fleste inngrepene ligger i områder der det ikke er spesielt sårbare plantesamfunn.

Et område vest i skytefeltet i fjellmassivet på østsiden av Grøndalen er blant de minst påvirkede i skytefeltet. Disse kalkrike fjellpartiene har særdeles artsrik flora og mange sjeldne planter av både nasjonal og internasjonal verdi.

Botanisk sett er det ikke nødvendig med en fullstendig tilbakeføring av skytefeltet. Fjerning av skjemmende inngrep kan være tilstrekkelig. Fjerning av veger vil ha en viss positiv effekt, spesielt der vegene krysser vannsig med rik myrvegetasjon. Ved eventuell tilrettelegging av friluftsliv, bør ferdselen kanaliseres slik at slitasje på vegetasjonen blir minst mulig.

RIKT PLANTELIV: Skytefeltet har et rikt planteliv. Noen av de mest kalkrike områdene har mange sjeldne planter av nasjonal og internasjonal verdi.

På bildene rødsildre og isssoleie.

Foto: Per Jordhøy

FJELLRYPE: Hjerkinns skytefelt har en relativt god bestand av fjellrype.

Foto: Per Jordhøy

Fugleliv

Temautredningen om økosystem har fokusert på truede fuglearter. Ti rødlistede (truede og sårbare) arter av fugl hekker i Hjerkinns skytefelt. Av disse er to arter (jaktfalk og fjellerke) angitt som sårbare, en art (myrhauk) er sjelden, to arter (storlom og dobbelbekkasin) er hensynskrevende, og fem arter (bergand, havelle, svartand, sjøorre, trane) bør overvåkes. Inkludert de nærliggende områdene ved Grisungvatna, har skytefeltet trolig et potensiale for 30-50 hekkende par av de nevnte fugleartene. De fleste av dem er særlig utsatt for forstyrrelser når de etablerer seg på hekkplassene, i perioden med egglegging og under første del av rugingen. Vegnettet i skytefeltet og økt sivil aktivitet som følge av vegene, kan ha hatt like stor negativ effekt som den rene militære aktiviteten, står det i rapporten. Av hensyn til fuglelivet vil det derfor være betydningsfullt å redusere menneskelig aktivitet i kritiske faser i hekkeperioden for områder med flest rødlistede arter.

Andeartene og storlom er utsatt for dødelighet i fiskegarn. I viktige vann med lett adkomst på veg, er forbud mot garnfiske ønskelig. Eventuelle merkede ruter bør legges slik at hekkplasser for jaktfalk ikke berøres.

FJELLREV: Arten ynglet for siste gang på Hjerkinns i 1992 og trenger aktiv hjelp for å unngå utryddelse.

Foto: Kjell M. Derås.

Rovdyr

Jerv og fjellrev er de to artene av rovdyr rapporten omtaler. Artene har utviklet seg helt forskjellig når det gjelder forekomst og utbredelse. Fjellrev har vært på retur i hele landet gjennom mange tiår, og situasjonen for arten er kritisk.

På Dovrefjell er det ikke påvist sikker yngling siden 1992. Et av de sist brukte fjellrevhiene i Midt-Norge var i skytefeltet, og mange gamle hi er registrert i feltet.

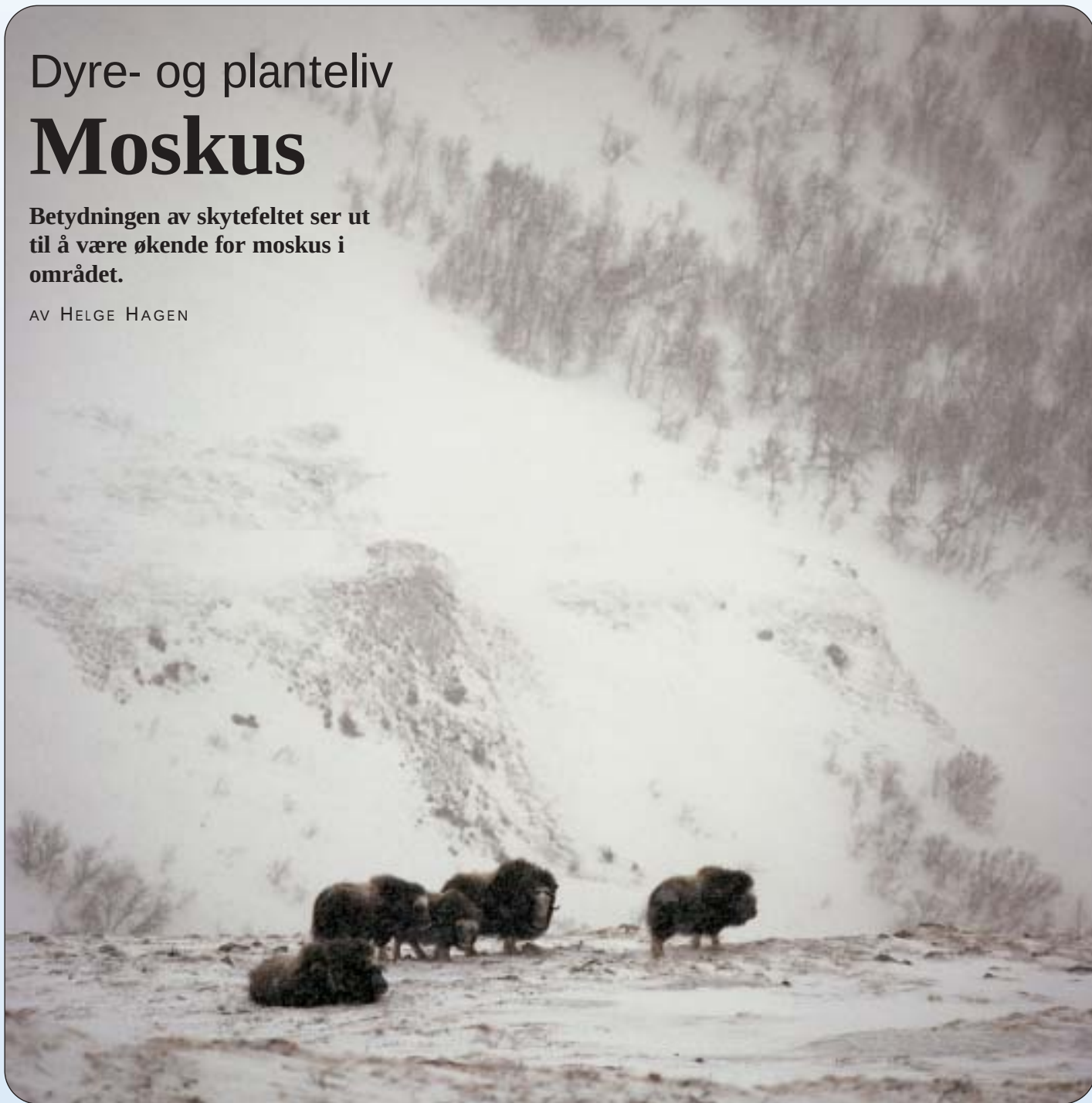
Bestandsstørrelsen og utbredelsen av jerv i Sør-Norge har økt de siste årene. Som en følge av fredning i 1973, kom jerven tilbake til Dovrefjell/Snøhetta tidlig på 1980-tallet. Om vinteren er villrein en viktig matkilde for både jerv og fjellrev. Derfor vil tilbakeføring av skytefeltet i stor grad kunne slå positivt ut for både fjellrev og jerv. Fjellrev vil uansett trenge aktiv hjelp i form av utsetting, og hiene i skytefeltet er aktuelle utplasseringssteder.

Dyre- og planteliv

Moskus

Betydningen av skytefeltet ser ut til å være økende for moskus i området.

AV HELGE HAGEN

NYKOMMER: Moskus er en innført dyreart til Norge og Dovrefjell.

Foto: Idé trykk as

I årene 1947 til 1953 ble det satt ut 21 moskus på Dovre, de første ved Hjerkind. Dagens stamme på 130-140 dyr er etterkommere etter cirka 10 av de først utsatte.

Stammen vokste langsomt fram til rundt 1990, men har vokst raskere de siste årene. Dermed tar dyrene i bruk nye områder, skytefeltet inkludert. Når aktivitetene i skytefeltet legges ned, vil trolig moskusens bruk av

feltet øke ytterligere. Det opprinnelige kjerneområdet langs Drivdalen har en bestand på 80-90 vinterdyr.

Resten av moskusene på Dovre holder hovedsakelig til i skytefeltet vinterstid. Dersom stammen fortsetter å øke, er det sannsynlig at mye av økningen vil medføre økt bruk av det nåværende skytefeltet.

Artiklene om villrein og moskus er skrevet på grunnlag av temautredningen Økosystem: Villrein og moskus, av Per Jordhøy, Christian Nellemann, Olav Strand og Ingunn Vistnes, NINA. Avsnittet om moskus i rapporten er skrevet av Tord Bretten.

Dyre- og planteliv

Villreinen får leveområder tilbake

Tilbakeføringen av Hjerkinns skytefelt kan medføre at villreinen får tilbake leveområder den har tapt på grunn av menneskeskapte innretninger og forstyrrelser. For første gang er det mulig å snu en utvikling som bit for bit har ødelagt villreinens leveområder.

AV HELGE HAGEN

Områdets bæreevne (produksjonskapasitet) for villrein vil på lang sikt kunne øke med 10-15 prosent. Hvor fordelaktig tilbakeføringen blir for villreinen avgjøres for en stor del av graden av tilbakeføring. Veger og andre fysiske installasjoner i området er av spesielt stor betydning. Ikke nødvendigvis på grunn av de direkte negative følgene av en veg, men på grunn av de forstyrrelser bruken av vegen fører til.

Skytefeltets kvaliteter

Skytefeltet har svært viktige kvaliteter og helårsressurser for reinen i Snøhettaområdet, og utgjør en del av et gammelt, sammenhengende leveområde med tilhørende trekkveger. Men i løpet av de siste 30 årene har det vært observert lite rein på beite i det sentrale

området for aktiviteten i skytefeltet. Utkantene av skytefeltet er derimot betydelig brukt av rein. Skytefeltet har altså fortsatt stor betydning for reinen, men den har unngått skytefeltets sentrale deler. Resultatet av dette er at lavbeitene som reinen er avhengig av vinterstid, er betydelig bedre i de områdene reinen har holdt seg unna gjennom flere tiår, enn i områdene rundt.

Hva med vegene?

I NINAs temautredning Økosystem: Villrein og moskus, blir det slått fast at forstyrrelse av reinen langs vegnettet i skytefeltet er den viktigste følgen for dyrelivet av Forsvarets aktivitet. Det er også i forhold til vegene gevinstmulighetene er størst for reinens del. Utredningen fraråder sterkt at vegnettet

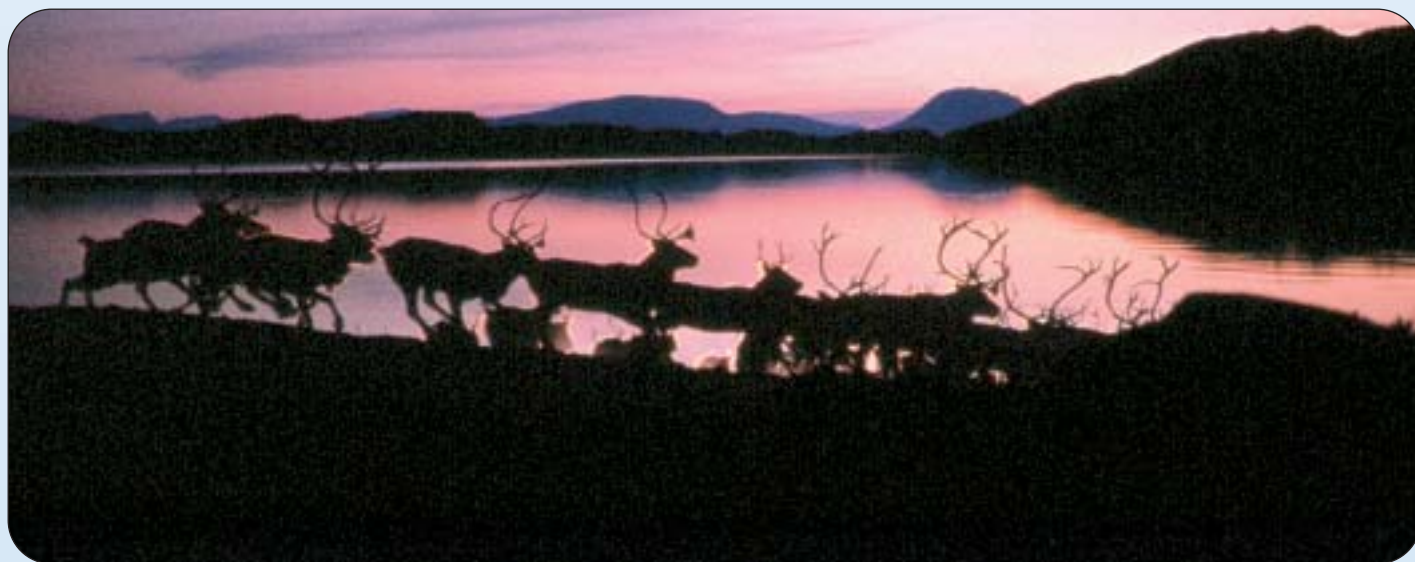

VILLREIN

Foto: Idar F. Hansen

oppretholdes, fordi det vil medføre en permanent fortsettelse av skadevirkningene som Forsvarets aktiviteter har påført dyrelivet i området. Overføring av trafikken til sivil bruk vil kunne forsterke virkningen.

– Tilbakeføring av veger vil øke andelen av villmark i området betydelig. I tillegg vil riving av Snøheim ha klar positiv betydning for reinen på lang sikt. Dette vil sikre tilbakeføring av reinens leveområde og tilhørende kvaliteter som tilsvarer tilstanden før etablering av skytefeltet, heter det i utredningen.

VINNER: Villreinen blir en vinner ved tilbakeføringen av skytefeltet.

Foto: Per Jordhøy

Forurensing til vann og grunn

Lite forurensing til vann og fisk

Det er overraskende lavt innhold av tungmetaller i bekkene i Hjerkinns skytefelt. På bunndyr og fisk i bekkene er det ikke påvist effekter av metallutslipp.

AV HELGE HAGEN

Dette er de gledelige og litt overraskende konklusjonene av undersøkelsen NIVA (Norsk institutt for vannforskning) har gjort av vannkvalitet og forurensning fra metaller i skytefeltet.

– Skytefelt generelt lekker forurensninger i form av metaller i varierende grad, sier prosjektleder Sigurd Rognerud, som har skrevet NIVA-rapporten om undersøkelsen på Hjerkinns. Forsvaret har beregnet at det totalt ligger igjen betydelige mengder tungmetaller i dette skytefeltet (cirka 770 tonn kobber, 250 tonn bly, 30 tonn antimon og 22 tonn sink). Likevel lekker det lite forurensing ut i bekkene og det er ikke funnet negative effekter på vannlevende organismer som insektlarver og fisk.

Naturlig beskyttelse

Årsakene til den gunstige situasjonen er naturgrunnlaget på Hjerkinns. Området som er mest brukt, er preget av kalkholdig fjellgrunn og jordsmonn. Kalkrike nedbørsfelt lekker mindre forurensninger enn sure felt. I skytefeltet på Hjerkinns har de fleste bekkene en surhetsgrad på pH 7 eller høyere. Dette betyr at vannet er nøytralt eller basisk. Av betydning er også at bekkene i skytefeltet har lite innhold av humus, som er sure, organiske bestanddeler. Konsekvensene av gunstig surhetsgrad (høy pH) og lite humus er lite opptæring av tungmetaller. I det basiske naturmiljøet på Hjerkinns vil det foregå meget langsom eller tilnærmet ingen slik opptæring. Dermed blir det frigjort lite tungmetaller som kan løses i vann og virke forurensende.

Ligger stabilt

I et basisk miljø omdannes bly og kobber til stabile forbindelser som ikke forurenser, så

lenge de fortsatt befinner seg i et basisk miljø. Rester av prosjektiler vil derfor få beskyttende kapper rundt fragmentene. Slike kapper vil beskytte metallet innenfor mot opptæring.

– Naturmiljøet på Hjerkinns er av en meget gunstig beskaffenhet med tanke på ettervirkninger fra tungmetaller som befinner seg i skytefeltet. Dette er noe vi får ta med glede og skrive på hellets konto, sier Rognerud, for det var helt sikkert ikke tilsiktet den gang aktivitetene på Hjerkinns ble startet. Men det vil få store konsekvenser for hvordan man bør vurdere tiltak når skytefeltet skal tilbakeføres til sivile formål.

Hvile i fred

Konklusjonen er helt klar. Tungmetallene på Hjerkinns bør få hvile urørt i sine «graver», sannsynligvis til evig tid. Så lenge det ikke skjer endringer i miljøbetingelsene gjennom forsurening og/eller tilførsel av humus, vil tungmetallene bli liggende i ro uten å forurense. Inngrep i form av graving vil faktisk kunne være en måte å aktivere metallene på. Det er flere erfaringer å vise til. Graveaktivitet og sporsetting i gamle skytefelt fører ofte til at tungmetaller lekker til vassdrag mange år etter gravingen.

– Store graveinngrep i deponiene på Hjerkinns fraråder vi derfor, sier Rognerud.

Overvåking

– Når vi ser fram i tid, er det ikke enkelt å forutse hva som kan skje. Overvåking av vannkvaliteten i området er derfor fornuftig, mener Rognerud. Skulle graving vise seg å bli nødvendig i fremtiden, bør dette i så fall begrenses til klart avgrensede plasser der man kan ha god kontroll med avrenningen til jord og vann. Aktuelle steder for begrenset

IKKE FORURENSET: Bekkene i Hjerkinns skytefelt er lite forurenset av tungmetaller fra ammunisjon. På bunndyr og fisk i bekkene er det ingen effekter av tungmetaller, viser NIVAs undersøkelser. Årsaken er det kalkrike naturgrunnlaget som hindrer opptæring av metallene. Foto: Forsvaret

graving kan være steder der forekomsten av tungmetaller er spesielt stor, for eksempel demoleringsplassene; steder der gammel ammunisjon er ødelagt ved sprengning. Dersom graveprosjekter gjennomføres, er kontroll med vannkvaliteten viktig, slik at eventuelle tiltak kan settes inn umiddelbart.

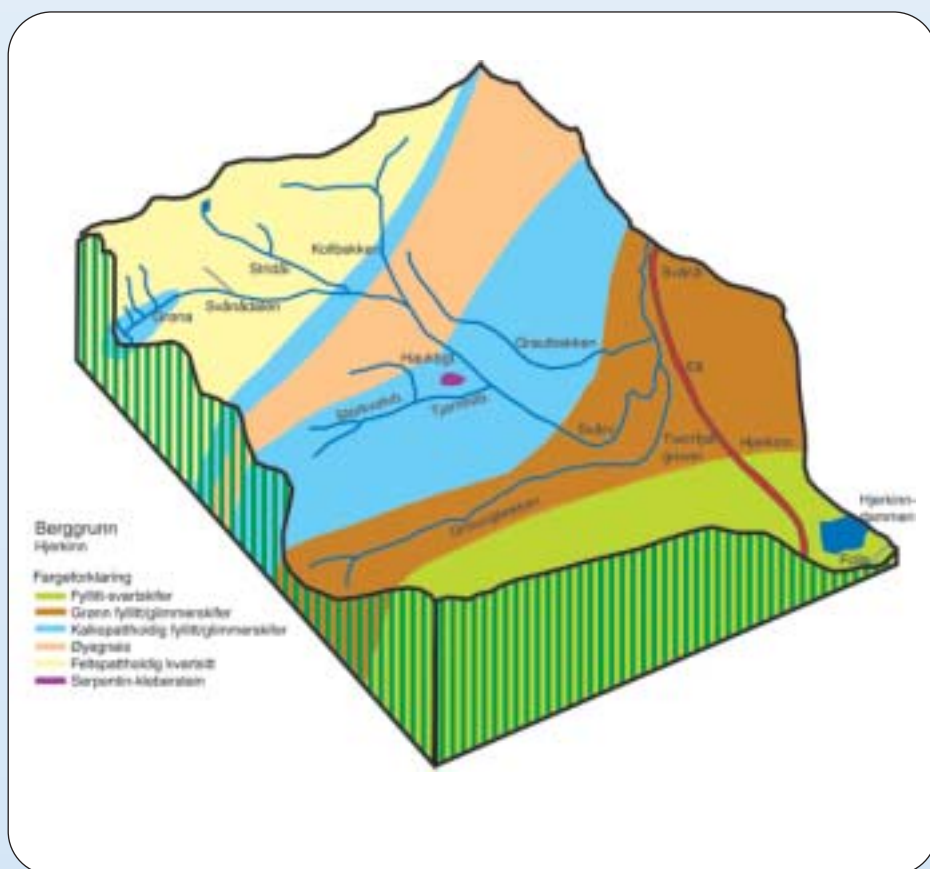
Gruvegrus på vegene

Til anlegg av kjørevegene på Hjerkinns er det blitt tilført store mengder grus fra nærliggende gruvedrift. Denne gruvegrusen inneholder relativt mye kobber, sammenliknet med «vanlige» grusforekomster. Effekter av kobberet i gruvegrusen kan ses der vegene er i kontakt med vann og vassdrag.

– På steder der vegene gjennomskjæres av bekker er det av forurensningsmessige hensyn aktuelt å fjerne veggrusen, sier Rognerud. For øvrig er vegene mer en landskapsmessig enn forurensningsmessig belastning.

Ren fisk: Det er ikke påvist forurensning i fisk i Hjerkins skytefelt. Foto: Øyvind Berg

Kalkrik berggrunn

Berggrunnen i skytefeltet består for en stor del av kalkholdige bergarter som skifer, fyltitter og glimmerskifer. De innerste delene av feltet har dominerende forekomster av kvartsitt og gneis, som gir et skinnere naturgrunnlag enn de kalkrike områdene. De kalkrike forekomstene i feltet er grunnlag for et rikt plante- og dyreliv, og er avgjørende for graden av forurensning fra tungmetaller til jord og vann.

BERGGRUNNEN: Forenklet fremstilling av berggrunnsgeologien i skytefeltet etter Nilsen og Wolff, 1989. Modell: Ole Nashoug

Landskap

Et enestående prosjekt

Et restaureringsprosjekt av natur i dette omfang og i denne høyden over havet er unikt – ikke bare i norsk sammenheng, men også på verdensbasis.

AV HELGE HAGEN

Vi kommer til å lære mye av dette spennende prosjektet. – Kunnskap og erfaringer fra tilbakeføringen av Hjerkinns skytefelt vil komme fremtidens generasjoner til gode. Delvis på grunn av prosjektets egenverdi, men også fordi erfaringene fra Hjerkinns vil kunne overføres til andre sammenhenger, sier landskapsarkitekt MNLA Eva V. Bergsodden i Feste Lillehammer AS. Bergsodden er ansvarlig for rapporten Temautredning Landskap. Ut fra en landskapsmessig vurdering gir rapporten anbefalinger om prioritering av tiltak, tilbakeføringsnivå og metoder for tilbakeføring.

Mye er lite berørt

Sår og inngrep i skytefeltet er registrert og delt inn i tre typer inngrep. Disse er linjeinngrep (hovedsakelig veger), punktinnegrep (små lokaliteter, som mindre massetak) og områdeinngrep (de største inngrepene). Sentralt i rapporten er vurderingen av hvordan graden av inngrep fordeler seg i skytefeltet. Området langs vegen opp mot Snøheim har høy konsentrasjon av inngrep. Store deler av naturen ellers i området er fri for inngrep, mens andre områder er relativt lite berørt av aktivitetene. Til den siste kategorien hører for eksempel Grøndalen; et nydelig område med høy landskapsmessig

verdi, sier Bergsodden. Typisk inngrep i Grøndalen og andre lite belastede områder er veger, med sideskader som for eksempel mindre massetak.

Sterkt belastet sone

Tre inngrep utpeker seg som spesielt store: *HFK-sletta*

En rektangulær grusbane med utbredelse på 600 x 400 meter. Det er tilført mye masse til området, som medfører et stort rehabiliteringsprosjekt. Omfanget på restaureringen vil blant annet bli bestemt av hvor mye tilført masse som skal fjernes. Landskapsarkitektene mener HFK-sletta kan tilbakeføres til et akseptabelt nivå med terrengforming uten at all tilført masse fjernes.

Massetak ved Kolla

Ved foten av fjellet Kolla ligger flere store massetak i eksisterende terrengformer. Disse oppfattes som store sår i landskapet, men de kan by på en fordel i restaureringsarbeidet, fordi de kan brukes til deponier for masse som flyttes fra andre steder.

Haukberget I og II

Dette er traseer til framrykning og målområder for Kavaleriet. Det er mye veger i området, parkeringsanlegg og store voller.

I tillegg må de i alt ni milene med veger regnes som en sterk belastning.

Prioritering

Ut fra en landskapsmessig vurdering, er det gjort prioritering av de ulike aktuelle tiltakene. En praktisk tilnærming til arbeidet er også grunnleggende. Rapporten foreslår å dele hele området i en mindre belastet del og en sterkt belastet del.

– Vi foreslår å begynne tilbakeføringsarbeidet i de minst belastede delene. Da oppnås en stor arealmessig gevinst, og tidsperspektivet for å innlemme deler av skytefeltet i verneområdet kan kortes inn. Vår anbefaling er altså å begynne der det er minst å gjøre, slik at de minst belastede og største områdene kan «friskmeldes» først, sier Bergsodden.

Friskmelding i denne sammenheng betyr at landskapet er tilbakeført og revegetert tilnærmet til sin opprinnelige tilstand. Eventuelle forurensninger og annen påvirkning utenom det som har med landskap å gjøre, inngår ikke i denne definisjonen på friskmelding.

Nødvendige kompromisser

I tilbakeføringsarbeidet må det nødvendigvis inngås en rekke kompromisser. Å oppnå et resultat som 100 prosent likner den opprinnelige naturtilstanden, er knapt gjennomførbart. Arbeidene må gjøres ut fra hva som er praktisk mulig sett i forhold til forutsetningene og ressursbruken. Det må også være høy bevissthet på at slike prosesser tar lang tid. Selv om de praktiske tiltakene kan utføres ganske raskt, vil naturen trenge mange år i sitt eget etterarbeid.

Nødvendige kompromisser må også gjøres i forhold til mange kryssende interesser i skytefeltet. – Ut fra landskapsmessige vurderinger mener vi at vegene i området, vegen til Snøheim inkludert, bør tilbakeføres, sier Bergsodden.

HFK-sletta i Hjerkinns skytefelt.

Foto: Odd-Erik Martinsen.

Nyttig pilotprosjekt

Pilotprosjekt som er utført i skytefeltet sommeren 2002, viser at tilbakeføring av landskap kan gjennomføres i praksis og med gode resultater.

Pilotprosjektet gikk ut på tilbakeføring av tre kortere vegstrekninger og to typer kryssinger av elver i skytefeltet. Pilotprosjektet ga flere nyttige erfaringer. Vellykket resultat vil

i stor grad bero på kvaliteten på anleggsarbeidet. Den som skal sitte bak gravemaskinene, må ha blikk for landskap. I den sammenheng vil det bokstavelig talt være

nødvendig å løfte blikket. En utfordring og et absolutt krav vil det også være at restaureringsarbeidet ikke påfører landskapet nye skader som et resultat av arbeidene.

Elvekryssning ved Veksefallet

1. august 2002

15. september 2002

VELLYKKET:

Pilotprosjekt med tilbakeføring av veger og elvekryssninger viser at dette kan utføres med gode resultater.

Foto: Eva V. Bergsodden

Løsmassegeologi Løsmasser og geologiske formasjoner

Hjerkinn skytefelt er kjennetegnet av store og varierte terrengformer som har tilknytning til siste istid. Bergoverflaten er stort sett dekket av løse avleiringer. Tykkelsen på dekket varierer. Løsavleiringene slik de ligger i dag, kom stort sett på plass under siste istid som sluttet for rundt regnet 10.000 år siden. Tynt og usammenhengende dekke med morenemateriale er dominerende jordart innenfor Hjerkinn skytefelt. Sammen-

hengende dekke finnes stort sett i senkning-er og daler i områdets nordlige deler. I tillegg finnes store avsetninger fra breelver og bredemte sjøer i områdets nordvestlige deler.

Lokalt er det i lavere partier store mengder løsmasser som ble avsatt da istiden sluttet og innlandsisen smeltet. Hjerkinn skytefelt og områdene omkring er svært viktige for å kunne rekonstruere forløpet av isens nedsmelting etter siste istid i Sør-Norge.

Kilde: Rapporten Løsavleiringer og permafrost i Hjerkinn skytefelt, av Kjell Isaksen (Meteorologisk institutt, Oslo) og Ludvig Sollid (Geografisk institutt, Universitetet i Oslo)

VERNEVERDIGE GEOLOGISKE FORMASJONER: I direkte fortsettelse av Haukberget, i nordlig retning (se pil), går en særdeles velutviklet langstrakt rygg/drumlin, også kalt crag and tail. Foto: Johan Ludvig Sollid

Revegetering

Vegene er hovedutfordringen

Fjerning av veger er den største utfordringen ved revegeteringen i Hjerkins skytefelt. Skader som oppstår i forbindelse med fjerning av veger og anlegg, blir sentrale ved tilbakeføring.

AV HELGE HAGEN

Dette påpekes i temautredningen Revegetering, skrevet av Dagmar Hagen, ALLFORSK.

Med begrepet revegetering menes i denne sammenheng etablering eller gjenvekst av vegetasjonsdekke i inngrep som er resultat av Forsvarets bruk av området, og i inngrep som oppstår når skytefeltet avvikles.

To typer inngrep

To hovedtyper av inngrep skal tilbakeføres i Hjerkins skytefelt.

- Gjennom militær bruk av skytefeltet i cirka 80 år har det oppstått skader fra etablering og bruk av faste anlegg og veger, og fra inngrep i terrenget som kjørespor og nedslagsfelt. Erfaringene med revegetering av denne typen skader i skytefeltet er gode. Revegetering av vegkanter, standplasser, massetak og skytevoller har fått størst oppmerksomhet.
- Når det gjelder skader forbundet med fjerning av veger og anlegg, finnes det mindre erfaring med revegetering fra Hjerkins.

Som nevnt vurderes dette som en hovedutfordring. Sommeren 2002 ble det gjennomført et pilotprosjekt med fjerning/revegetering av veg. Prosjektet har vært viktig for å få praktisk erfaring på dette området (jfr.s. 13). – Dette er første gang revegetering inngår så sentralt i en større planprosess som omfatter forvaltning av et norsk villmarksområde, skriver Dagmar Hagen.

Grunnlaget for å gjennomføre prosjektet på en vellykket måte er godt. Revegetering er utprøvd i skytefeltet fra 1980-tallet fram til i dag. Erfaringene fra dette arbeidet er av betydning for den kommende tilbakeføring- en av skytefeltet.

Forsiktig og langsiktig

Rapporten anbefaler at de største inngrepene blir prioritert. I denne typen inngrep er vegetasjonsdekket helt ødelagt, ofte preget av grove masser uten grunnlag for naturlig gjenvekst. Mindre inngrep der landskapet er intakt med rester av naturlig vegetasjon, kan

klare seg uten konkrete hjelpetiltak. Her vil naturlig gjenvekst på sikt sørge for revegeteringen.

All aktiv tilbakeføring må skje skånsomt og over tid. Den første delen av arbeidet må brukes til å styrke kompetansen, ikke minst hos dem som skal gjøre jobbene i praksis. For å ta vare på opparbeidet kompetanse, bør samme arbeidskraft benyttes over mange sesonger.

Et arbeid som dette vil til en viss grad måtte preges av at «vegetasjonen blir til mens man går». Selv om det arbeides etter detaljerte planer for tilbakeføring, må fagfolk kunne gjøre kontinuerlige vurderinger undervegs i prosjektet, påpeker rapportforfatteren.

Artikkelen er skrevet på grunnlag av temautredningen Revegetering, skrevet av Dagmar Hagen, ALLFORSK.

VANSKELIG: Vegene i området er sentrale med tanke på tilbakeføring og revegetering. Et av de vanskeligste inngrepene er veger som er bygd ved at masse er skrappt sammen fra sidene, og der naturlig gjenvekst er kommet i gang. Total bredde av inngrepet kan være opptil tre ganger vegbredden.

Foto: Dagmar Hagen

Lite problemavfall

Alle bygg, anlegg og installasjoner i Hjerkinnskytefelt lar seg tilbakeføre helt eller delvis. Multiconsult AS har gjennomført systematisk registrering av alle Forsvarets bygg, anlegg og installasjoner i Hjerkinnskytefelt. Muligheter for riving/fjerning av alle disse er vurdert og kostnadsberegnet.

AV ANNE K. JOHANSEN

Overdekte og naturlig revegeterte små bunkere som er gravd ut for hånd og murt opp av stedlige materialer langt fra vei er krevende å fjerne. Det må vurderes nøye i hvert enkelt tilfelle om riving og fjerning er det beste eller om det beste er å støpe igjen åpninger, dekke til med masse og dermed tilrettelegge for at naturen selv kan gjøre resten av tilbakeføringsjobben.

Foto: Peter A Jacobsen

Miljøansvarlig hos Multiconsult, sivilingeniør Peter A. Jacobsen, har ledet kartleggingsarbeidet og oppsummerer kort:

– Vi har registrert utrolig mange og veldig forskjellige inngrep i Hjerkinnskytefelt: Veier, broer, grøfter, gjerder, master, ledninger, nedslagsfelt, masseuttak, bygninger og bygningsrester med mer. Nå er alt satt inn i et elektronisk kartleggingssystem (GIS), slik at man for framtiden vet helt nøyaktig hvor det er eller har vært inngrep av ulike slag.

Lite problemavfall

– Vi har ikke oppdaget noe i feltet som ikke lar seg tilbakeføre helt eller delvis og det er ikke funnet helse- og miljøskadelige kjemikalier utenom det som normalt finnes i bygg, sier Jacobsen.

– Avfall fra riving og fjerning av Forsvarets installasjoner på Hjerkinnskytefelt vil være lite problematisk. Det meste lar seg enkelt sortere i rene fraksjoner og det er veldig lite som vil utgjøre problematiske blandinger.

Små avfallsmengder

Multiconsult har beregnet hvor mye avfall av forskjellig slag en planmessig riving og fjerning vil føre til. Peter A. Jacobsen mener at det totalt er snakk om små mengder rivingsavfall:

– Dessuten vil mye av rivingsavfallet være stedstilhørende masse som i utgangspunktet er hentet ut lokalt – for eksempel tilslag til betong og masse til veibygging. Dette vil man nå kunne deponere lokalt ved å bruke det i reparasjon og tilbakeføring av områder

Skytelederhuset på Haukberget er et eksempel på et bygg som det er greit å rive og fjerne fra Hjerkinnskytefeltet.

Foto: Peter A Jacobsen

som har vært brukt til masseuttak, som for eksempel området Storranden og andre, mindre masseutakssteder.

Ulike metoder for tilbakeføring

– Noen rivinger er enkle og gjelder bygninger eller annet som ligger i dagen og nær vei, slik at bortkjøring er greit, forklarer Jacobsen.

– Andre rivinger er svært krevende – for eksempel overdekte og naturlig revegeterte ammunisjonslagre med 30 cm tykke, armerede betongvegger og en mengde blanderinger, små bunkere, som er gravd ut for hånd og murt opp av stedlige materialer langt fra vei.

Jacobsen mener det må vurderes nøye i hvert enkelt tilfelle om riving og fjerning er det beste eller om det beste er å støpe igjen åpninger, dekke til med masse og dermed tilrettelegge for at naturen selv kan gjøre resten av tilbakeføringsjobben.

– Det er viktig å tenke på at tilbakeføring til noe naturlig ikke nødvendigvis er det samme som tilbakeføring til det opprinnelige, sier Peter A. Jacobsen etter å ha saumfart Hjerkinnskytefelt på leting etter inngrep som er gjort i forbindelse med Forsvarets aktiviteter der.

– Å tilbakeføre til et fungerende økosystem og naturlige terrengformasjoner er antakelig det viktigste, mener Jacobsen.

Eksempel til etterfølgelse

– Tilbakeføring i så stor målestokk som på Hjerkinnskytefelt er meget sjelden. Her legges det opp til et tilbakeføringsarbeid som bør være svært interessant for mange å studere. Dette bør både Forsvaret og sivile myndigheter utnytte ved å tilrettelegge for at flest mulig kan høste erfaringer og dra nytte av arbeidet med tilbakeføring av Hjerkinnskytefelt til sivile formål, avslutter Peter A. Jacobsen, som synes det har vært både interessant og lærerikt å arbeide med denne utredningen.

Kulturminner

Fra steinalder til nåtid

Innenfor Hjerkinns skytefelt og områdene som grenser til skytefeltet, finnes kulturminner som representerer menneskets historie fra steinalder til nåtid.

AV HELGE HAGEN

Til tross for aktiviteter fra Forsvaret i 80 år, er kulturminnene lite berørt. De mest omfattende inngrepene er ikke i de områdene der de fleste og mest verdifulle kulturminnene befinner seg. Den tidligere turisthytta Snøheim er områdets viktigste kulturminne fra nyere tid.

Fangstgraver

De fleste kulturminnene vitner om jakt og fangst fra ulike perioder. Fangst av villrein har vært spesielt viktig. Det kommer til syne gjennom Nordens største fangstgravsystem for villrein med hele 1100 fangstgraver. Kulturminner knyttet til fiske og fangst fra ulike perioder er også typisk for de to mest verdifulle kulturminnemiljøene. Det største av disse to omfatter Grisungvatna, Buahøin, Stårslågan, Bekkeslågan og Einøvlingseggen. Her finnes spor etter boplasser fra steinalder ved Simontjørnin og fangstgraver fra jernalder/middelalder i fjellene. Ved Grisungvatna er det tufter etter hus og naust samt fiskebuer og jakthytter som er i bruk i dag. De fleste kulturminnene er godt bevart. Ved Einøvlingvatna er det mange kulturminner av samme type som i det først nevnte miljøet. Mens de store miljøene knyttet til fiske og fangst har stor kulturminneverdi, har de fleste setrene i området middels verdi i denne sammenhengen.

STOR VERDI: Området ved Grisungvatna har mange kulturminner fra fiske og fangst over et langt tidsrom og er av stor verdi.

Foto: Gro Jerpåsen, NIKU.

Beitebruk

AV RUTH KARIN SELSJORD

Området skytefeltet ligger i har vært brukt til utmarksbeite og sætring fra langt tilbake og har vært, og er, regnet som et godt beiteområde. Fra det man kjenner til har det vært fem felagre og to sætrer i området. Beiteressursene er i dag bare i liten grad utnyttet. Dette skyldes først og fremst at økt

Historiske veger

I temarapporten om kulturmiljø og kulturminner vurderes alternativer for tilbakeføring. Rapporten anbefaler at tyngre anlegg og installasjoner fjernes. Løsningen vil innebære en erkjennelse av at området har vært i bruk av mennesker som har satt spor etter seg over lang tid, og at noen av sporene etter virksomheten i vår tid skal få lov til å bestå. Noen av de sivile bygningene som Forsvaret eier, er kulturminner. Bygninger klassifisert som kulturminner anbefales ikke fjernet.

Begrenset ferdsel anbefales

De historiske vegene bør bevares, heter det i rapporten. Disse vegene bør ikke være allment tilgjengelig for motorisert ferdsel, men åpne for fotturer, sykling og ridning. Trolig fra før 1800 har det vært ferdselsveger inn mot Snøhetta, til Rollstadsetrene, Grisungvatna og gjennom Grøndalen.

SÆTRING PÅ VESL-LIE: Historisk bilde fra sæterdrift i Hjerkinns skytefelt ca. 1920.

Foto: Utlånt av Ole Jo Botheim

aktivitet i skytefeltet har gjort området mindre egnet for beiting, men også en generell nedgang i beite i utmarka. Skytefeltet representerer likevel store verdier som utmarksbeite, som det er viktig å synliggjøre. Fra et landbruksfaglig synspunkt vil det være viktig å få lagt til rette for at beiteressursene i framtida kan utnyttes i ønsket utstrekning.

Snøheim

Et moderne kulturminne

Forsvarets område på Hjerkinsn inneholder spor etter menneskelig aktivitet gjennom flere tusen år. Turisthytta Snøheim inntar en særstilling.

AV HELGE HAGEN

Snøheim, Turistforeningens hytte fra 1952, som gikk ut av bruk tidlig på 1960-tallet, eies i dag av Forsvaret.

Nasjonal betydning

I rapporten om kulturmiljø og kulturminner har Geir Thomas Risåsen hatt ansvaret for blant annet kapitlet om Snøheim. Han skriver: – Snøheim er i dag et unikt kulturminne fra sin tid og er uten tvil et anlegg av stor nasjonal interesse. Anlegget er av stor kulturhistorisk interesse, ettersom det ble bygget som Den Norske Turistforenings flaggskip og markering av foreningens 80-årige virksomhet. Som anlegg representerer Snøheim noe av det ypperste som kunne fremvises i komfort og kvalitet for Turistforeningens medlemmer, og var slik sett en milepæl for dets virksomhet. Anleggets betydning for samtiden avspeiler seg ikke minst i arkitekturen. Utforming og materialbruk er tidstypisk. Resultatet er på mange måter en etterkrigstidens parallell til stasjonsbygningene langs Dovrebanen fra omkring 1920. Bevisstheten om at man hadde beseiret Dovrefjell med regulær togtrafikk

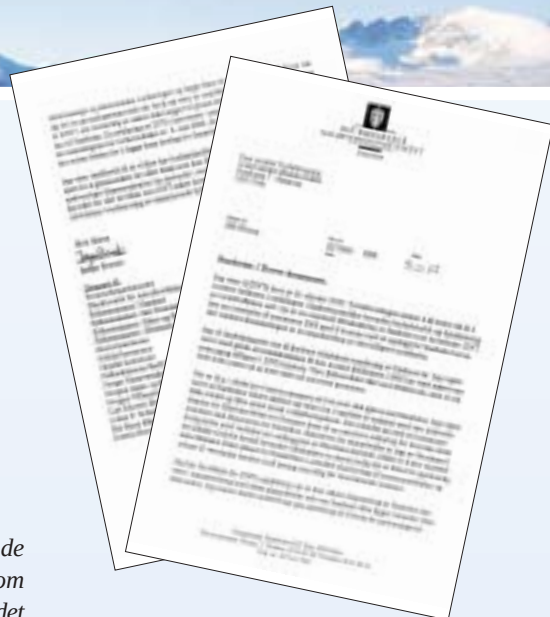
ble av samtiden omsatt i et ønske om at de nye stasjonsbygningene skulle oppleves som nasjonal satsning i forhold til gjennomarbeidet og påkostet kvalitetsarkitektur. Noe av den samme grunntanken gjennomsyrrer Snøheim som sto ferdig 30 år senere.

Siden Snøheim gikk ut av regulær bruk som turisthytte allerede tidlig på 1960-tallet, har anlegget vært gjenstand for minimale endringer. Bygningenes eksteriør, interiør så vel som opprinnelige innbo er fortsatt i behold. Etter norske forhold gir Snøheim i så måte et unikt tidsbilde av sjelden stor ekthet.

Artiklene om kulturminner er skrevet på grunnlag av rapporten om kulturmiljø og kulturminner.
Prosjektleder: Gro Bjørnstad Jerpåsen, NIKU

Ikke fredet

Riksantikvaren har hatt Snøheim til vurdering. Bygningsmassen er ikke fredet.

Faksimile brev fra miljøvernministeren til DNT.

Miljøverndepartementet avgjør hva som skal skje med Snøheim.

Miljøverndepartementet (MD) har gitt Den norske turistforening (DNT) frist til 10. juni 2003 for tilbakemelding om hvorvidt DNT ønsker å overta Snøheim, og i tilfelle legge fram en plan for bruk av Snøheim som turisthytte.

Dersom DNT ikke ønsker å overta Snøheim innenfor de rammer miljøvernmyndighetene setter, kan bygningsmassen bli revet.

SNØHEIM: Snøheim inntar en særstilling blant kulturminnene på Hjerkinsn.

Arkitekt: Henrik Nissen Biong.

Foto: Odd-Erik Martinsen

17. mai 2002

Friluftsliv

Transitt til Snøhetta

Skytefeltets hovedfunksjon for friluftslivet sommerstid er som transittområde inn til Snøhetta. Friluftsliv i selve feltet er begrenset.

AV HELGE HAGEN

Vegen fra Hjerkinns og inn mot Snøheim er den enkeltfaktor som i størst grad påvirker områdets totale tilgjengelighet og dermed den totale bruk til friluftsliv. Hva som skjer med vegen når skytefeltet nedlegges, vil få sterk innflytelse på friluftslivet i framtiden. Problemstillingen er sentral i rapporten Tilbakeføring av Hjerkinns skytefelt til sivile formål – utredning friluftsliv. Rapporten er skrevet av Marit Vorkinn og Simen Flygind, Østlandsforskning.

Ulike interesser

Den nåværende tilgjengelighet som Snøheimvegen representerer, berører interessegrupper som norske og utenlandske turister og villreinjegere, hvorav mange er lokale. Turistene driver svært ulike aktiviteter, alt fra ren bil-turisme til topp-turer – bokstavelig talt på høyt nivå. Blant utlendinger særlig, er håpet om å få se moskus et formål med besøk på Dovrefjell.

Vegløst eller?

Stengning av vegen for privatbilisme vil ha betydelige konsekvenser for ferdselen inn mot Snøhettamassivet, står det i rapporten, og en slik stengning vil bli oppfattet helt forskjellig av ulike brukergrupper. Blir vegen stengt, blir trafikken til Snøheim trolig halvert og antallet fot-turister som går opp på Snøhetta, vil bli sterkt redusert. Med dagens vegforbindelse er Snøhetta lett tilgjengelig for mange. I framtiden vil gruppen lite erfarne utøvere innen friluftslivet trolig øke. For denne gruppen vil stengning av vegen oppfattes negativt. De som søker villmarksopplevelser, vil derimot hilse en stengning, og kanskje sågar tilbakeføring av vegen til en naturtilstand, med takksigelser og nyimpregnerte fjellstøvler. Nedleggelse av vegen vil føre til at ferdsel og friluftsliv i selve skytefeltet øker.

MOT SNØHETTA: I dag gir Snøheimvegen forenklet adkomst for dem som vil til topps på Snøhetta. Blir vegen stengt, vil friluftslivet endres mot mer villmarkspreg.

Foto: Ruth Karin Selsjord

Alle til lags?

Dersom vegen legges ned, anbefales opparbeidelse av en sti som også kan brukes for sykling. Dette vil bedre tilgjengeligheten for utøvelse av friluftsliv generelt, og er særlig viktig for villreinjegere. Ved en eventuell stengning av vegen vil jegerne for en stor del jakte i andre deler av Snøhettaområdet, velge en annen adkomst til jaktområdet, eller ikke søke jakt i dette området i det hele tatt. Ved sti i stedet for veg, sier bare en fjerdedel av dagens jegerne at de vil bruke stien inn til jaktområdet.

Prøvetid

Den framtidige forvaltningen av skytefeltet vil ikke kunne tilfredsstille alles behov og interesser. For å øke oppslutningen rundt forvaltningen, foreslår rapportforfatterne at det gjennomføres prøveperioder for bestemte tiltak. Disse overvåkes og evalueres, med rom for endringer ut fra praktiske erfaringer.

Artikkelen er skrevet på grunnlag av rapporten Tilbakeføring av Hjerkinns skytefelt til sivile formål – utredning friluftsliv av Marit Vorkinn og Simen Flygind, Østlandsforskning.

Reiseliv og samfunnsutvikling

Vern og næring – hånd i hånd?

For å lykkes med næringsutvikling basert på naturkvalitetene i dette fjellområdet, må vernemyndighetene og de som skal arbeide og bo der, trekke i samme retning.

AV HELGE HAGEN

– Vi tror at en betydelig grad av samhandling mellom vern og næringsliv/reiseliv er en forutsetning for å lykkes. *Vern gjennom bruk* er en formulering med mening. De gamle motsetningene mellom det klassiske naturvernet og næringsutvikling må nedtones. Vi håper på et litt spenstig vern i sameksistens med lokalt næringsliv, sier daglig leder Kjell O. Solbakken i Norsk Turistutvikling A.S. Firmaet er ansvarlig for de to rapportene *Status og markedsvurderinger* og *Strategi- og handlingsplan for reiseliv og samfunnsutvikling for Hjerfjell/Dovre-fjellområdet*.

Naturkvaliteter

Solbakken understreker at de to rapportene ikke er basert på forskning. Dette materialet er et ide og strategigrunnlag for hvordan regionen kan trekke fordeler av at skytefeltet tilbakeføres etter en lang periode med aktiviteter i Forsvarets regi. Når Forsvaret trekker seg ut, mister denne fjellregionen noe av sitt tidligere grunnlag for næringsvirksomhet. Det er nærliggende å tenke seg at det nye baseres på reiseliv som spiller på et naturgitt grunnlag.

Muligheter er det ikke mangel på, sier Solbakken. Men å utvikle dem krever samarbeid, etablering av gode nettverk, evne til nytenkning og utvikling av kompetanse.

– Vi ser gjerne at det utvikles en form for sertifiseringsordning for aktører innen reiselivet, sier han. Tradisjonelt har lønnsomme reiselivstilbud i denne regionen ikke vært noen betydningsfull næring. For eksempel passerer det 3.500 biler per døgn om sommeren langs E6 på Hjerfjell. Utfordringen er å få flere av dem til å stoppe på fjellet, samt bruke tid og penger til beste for næringslivet. Tilgjengelighet til spesielt attraktive områder er et annet stikkord. Sett med øynene til en fremtidig reiselivsnæring, hersker det ingen tvil om at vegen inn til Snøheim bør bestå, med en styring av ferdselen.

KVALITETER: Mye av fremtidens reiseliv i regionen vil bli basert på naturkvalitetene. Ressursgrunnlaget er sjenerøst, men både produkter og kompetanse må utvikles for å få til lønnsom og varig næringsvirksomhet. På bildet; fornøyde tyske syklistere på Store Ringveg i september 2002.

Foto: Kjell O. Solbakken

Må bo der

For å lykkes er det en forutsetning med bosetting på fjellet. Men uten et næringsmessig grunnlag som skaper arbeidsplasser, vil det ikke bo folk i området. Med andre ord er et aktivt næringsliv og levende samfunn gjensidig avhengig av hverandre.

Etter Solbakkens mening, er det like viktig som fast bosetting at vernemyndighetene etablerer seg i området. Det vil styrke mulighetene for å kunne drive kunnskapsbasert

turisme og reiseliv. – Ekte naturopplevelser og naturbaserte tilbud fanger stadig flere, både blant nordmenn og utlendinger, hevder Solbakken. På Dovrefjell bør det etter hans mening være mulig å få til spennende pilotprosjekter i samarbeid mellom vernemyndigheter og næringsliv.

En gradering av vernet vil være en utfordring, slik at sårbarhet veies opp mot næringsutvikling.

Ansvarlig utgiver

Forsvarsbygg v/Odd-Erik Martinsen. Returadresse: Communicare as, boks 4318, 2308 Hamar

Samordningsgruppe

Forsvaret, berørte sivile myndigheter, Statskog og fjellstyrene har dannet en egen Samordningsgruppe for tilbakeføringen av Hjerkinns skytefelt som skal:

1. Sørge for overordnet rådgivning, kvalitetssikring og faglig avveininger:
 - av planprosesser i prosjektet
 - i gjennomføring av prosjektet
2. Sikre gjensidig informasjonsflyt om prosjektet mellom de respektive myndigheter og instanser.

Samordningsgruppen**har følgende sammensetning:**

Prosjektkoordinator Tod Faye-Schjøll, Forsvarsbygg (Leder)
Oberstløyntant Per Siem, Forsvarsbygg
Forsvarets overkommando (p t ikke besatt)
Seksjonssjef Olav Nord-Varhaug, Direktoratet for naturforvaltning
Rådgiver Hans Jørgen Eriksen, Direktoratet for brann- og eksplosjonsvern
Overingeniør Finn Bjormyr, Fylkesmannen i Oppland
Overarkitekt Gyda Austin, Oppland fylkeskommune
Ordfører Erland Løkken, Dovre kommune
Ordfører Per Dag Hole, Lesja kommune
Leder Ola Utgaard, Lesja fjellstyre
Leder Odd Leif Angård, Dovre fjellstyre
Avdelingsleder Trond Berger, Statskog Øst-Norge

Prosjektgruppe

For kommunedelplanprosessen er det nedsatt en egen prosjektgruppe.

Den består av:

Inge Angård, Dovre kommune
Bernhard Svendsgard, Dovre kommune
Stein Løkken, Lesja kommune
Odd Leif Angård, Dovre fjellstyre
Ola Utgaard, Lesja fjellstyre
Trond Berger, Statskog Øst-Norge
Odd-Erik Martinsen, Forsvarsbygg

Informasjonsmøte

Det ønskes velkommen til åpent informasjonsmøte om utredningsarbeidet og planprosessen i forbindelse med tilbakeføringen av Hjerkinns skytefelt

Torsdag 24. april 2003 kl. 19.00**Dombås hotell**

Prosjektlederne for Verneplan, Kommunedelplan og Forsvarets saneringsplan vil orientere om planarbeidet og informere om de ulike utredningene.

Kontakter:**Forsvarsbygg**

Statens hus, Parkgt 36
Pb 4394, 2308 Hamar
Tlf 62 55 40 00
Faks 62 55 40 02

Prosjektleder:

Odd-Erik Martinsen
Tlf 62 55 40 44
Mobil 93 06 78 46

E-post:

odd.erik.martinsen@forsvarsbygg.no

**Fylkesmannen i Oppland,
miljøvern avdelingen**

Statens hus, Storgt 170
Serviceboks
2626 Lillehammer
Tlf 61 26 60 00
Faks 61 26 61 67

Prosjektleder:

Finn Bjormyr
Tlf 61 26 60 59

E-post: finn.bjormyr@fm-op.stat.no

**Prosjektleder for
Dovre og Lesja kommuner**

Ruth Karin Gunnes Selsjord
Dovre kommunehus
2662 Dovre
Tlf 61 24 21 00
Faks 61 24 21 01
Mobil 90 13 55 31
E-post: ruth.karin.selsjord@
dovre.kommune.no

Informasjon på Internett:

Hjerkinns PRO på

www.forsvarsbygg.no

- Eiendomsforvaltning
- Eiendomsutvikling
- Hjerkinns PRO